

بررسی ابعاد شهادت رهبر انقلاب و تحولات گفتمانی در امت اسلامی

«بعثت خون» در آینه پژوهش

این‌گونه پدیده‌های عظیم تاریخی تأکید کردند.

■ **«بعثت خون»؛ حاصل چهار ماه تلاش شبانه‌روزی و پالایش علمی بیش از ۱۲۰ اثر**

بخش مهمی از این رویداد به تشریح روند شکل‌گیری پروژه پژوهشی و آیین رونمایی از کتاب «بعثت خون» اختصاص داشت. دکتر محسن لبخندق، دبیر علمی این همایش و عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق(ع) در گفت‌وگویی با خبرنگار ما به تشریح جزئیات، عقبه علمی و فرایند تولید این اثر پرداخت. دکتر لبخندق با اشاره به انگیزه اولیه این حرکت بزرگ علمی اظهار کرد: پس از شهادت رهبر معظم انقلاب و تحولات گسترده‌ای که در پی این واقعه رخ داد، جمعی از اساتید، فرهیختگان، دانش پژوهان و دانشجویان حوزه علوم انسانی و علوم اجتماعی گرد هم آمدند تا حرکتی منسجم و ماندگار را پایه‌ریزی کنند. هدف اصلی این جریان، جمع‌آوری، تنظیم و تدوین سلسله‌یادداشت‌ها، جستارها و مقالاتی تحلیلی بود که با بازتاب، انعکاس و امتداد این شهادت در فضای اجتماعی ایران، منطقه و جهان می‌پرداخت. این تجربه پیش از این نیز در شهادت آیت‌الله سید ابراهیم رئیسی و سردار سرفراز ایران و اسلام، شهید حاج قاسم سلیمانی توسط همین جمع به انجام رسیده بود و حاصل آن، یادنامه‌های اصحاب علوم انسانی و اجتماعی برای این دو شهید با عنوان «ملت ابراهیم» و «عقل سرخ» است.

عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق(ع) درباره بازه زمانی و دقت‌نظر علمی در انتخاب آثار افزود: این پروژه پژوهشی حاصل حدود چهار ماه تلاش شبانه‌روزی و مستمر دبیرخانه آن است. در طول این مدت، بیش از ۱۲۰ متن و مقاله فاخر از سوی اساتید و صاحب‌نظران برجسته کشور به دست ما رسید. از آنجا که ارزیابی

محمدحسین مروج کاشانی | آستان قدس رضوی به

عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای مذهبی جهان اسلام وبلکه در سطح دنیا، آثار ارزشمندی از نسخه‌های خطی قرآنی از سده‌های اولیه اسلام تا دوران اخیر دارد که برخی از این نسخه‌ها به دلیل دارابودن جنبه‌های بصری، تربیتی و... از ارزش هنری زیادی برخوردارند.

دراین میان، قرآن‌های منسوب به دوره غزنوی یکی از مجموعه‌ها از قدیمی‌ترین نسخه‌های قرآنی جهان اسلام و ایران را تشکیل می‌دهد که سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، حافظ آن‌ها برای نسل‌های آینده است. چندی پیش، این سازمان در راستای معرفی و نشر نفایس رضوی موجود در این مجموعه بزرگ فرهنگی، تاریخی‌وهنری، اقدام به چاپ کتاب کاتالوگ «منتخب قرآن‌های دوره غزنوی در کتابخانه آستان قدس رضوی» کرد. به همین بهانه، در این گزارش به معرفی مختصر این کتاب کاتالوگ (شماره ۱) و برخی تصاویر مربوط به این قرآن‌ها که در کتابخانه آستان قدس رضوی نگهداری می‌شوند، می‌پردازیم.

■ **وجود ۹۰هزار نسخه خطی و بیش از ۵۴هزار نسخه چاپ‌سنگی و سربی**

براساس سخنان رئیس سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی که در مقدمه این کتاب کاتالوگ چاپ‌شده، سازمان علمی‌وفرهنگی آستان قدس رضوی با عنایت به نفاسات بسیاری از نسخه‌های موجود در گنجینه کتابخانه‌های این نهاد مقدس و ضرورت معرفی این آثار منحصر بفرد، خود را عهده‌دار بازتشراین مفارخی می‌مانند می‌داند تا امکان دسترسی پژوهشگران و علاقه‌مندان به آثار علمی و هنرهای اسلامی و ایرانی را فراهم کند.

حجت‌الاسلام والمسلمین سید جلال حسینی عنوان می‌کند: تولید معزز آستان قدس رضوی نیز با اهتمام ویژه، معرفی دقیق و هنرمندانه آثار موجود در گنجینه‌های آستان مقدس رضوی را از مهم‌ترین وظایف این نهاد مقدس دانسته و بارها بر انجام مستمر و با کیفیت آن تأکید داشته‌است.

وی بیان می‌کند: تعداد نسخه‌های خطی گنجینه‌رضوی به بیش از ۹۰هزار و تعداد نسخه‌های چاپ‌سنگی و سربی موجود در این گنجینه نیز امروزه به بیش از ۵۴هزار نسخه رسیده‌است.

این مقام مسئول خاطرنشان می‌کند: در این راستا سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی افزون بر توجه به مشارکت نهادهای فرهنگی در انتشار و باز نشر هرچه بیشتر نسخه‌های نفیس گنجینه در قالب فاکسیمیله، اقدام به آماده‌سازی و تولید مجموعه کاتالوگ‌هایی نفیس کرده که در هر یک به معرفی منتخبی از آثار بی نظیر این آرشپو، با ارائه تصاویری بدیع پرداخته است. این نسخه (کتاب کاتالوگ مزبور) دهمین شماره

از این مجموعه بوده که به معرفی منتخب قرآن‌های دوره غزنوی در کتابخانه آستان قدس رضوی اختصاص

هنری و در زمینه انتقال آن از نیشابور به غزنه است که

این امر با انتقال برخی از علما، هنرمندان و صنعتگران از نیشابور به غزنه، پس از به قدرت رسیدن محمود غزنوی در سال ۳۸۷ هجری قمری صورت گرفته‌است. این انتقال جمعیت هنری و علمی موجب شد سبک‌های هنری نسخه‌پردازی نیز به همراه آنان به شرق قلمرو غزنویان منتقل شود. به همین دلیل در قرآن‌های به جا مانده از دوره اول، سبک یکسانی در آثار تولیدشده در نیشابور و غزنه به کار رفته‌است.

همچنین در این متن اشاره شده که در دوره دوم حکومت غزنویان، مرکز یک هنری غزنه قوام یافت و مطابق با نمونه‌های موجود، به نظر می‌رسد سبک اصیل غزنوی از ترکیب شیوه قرآن‌پردازی وراقان و خوشنویسان شکل گرفت که ترکیب منحصر بفردی بود که ویژگی‌های هر دو گروه را دربرداشت. نسخه‌های مشهور این دوره به خط عثمان بن حسین وراق وپسرش محمدبا قلم کوفی شرقی تکامل یافته وراقان کتابت و در عین حال مطابق سبک قرآن‌های طبقه خوشنویسان نیشابور تذهیب شده‌اند.

از دیگر مواردی که در این متن به آن اشاره شده، موضوع شکوفایی هنری نسخه‌پردازی در دوره دوم عصر غزنوی یعنی در دوره حکومت ابراهیم بن مسعود (۴۵۱ تا ۴۹۲ هجری قمری) است که نقطه عطفی در این دوران به شمار می‌رود. در این عصر، سبک خاص غزنویان در قرآن نگاری به بلوغ رسیده و بهترین آثار در این دوره تولید شد.

گفتنی است، نسخه‌های معرفی شده در این کتاب کاتالوگ، طیف گسترده‌ای از سبک‌ها و روش‌های نسخه‌پردازی عصر غزنوی را نمایش می‌دهند. از قرآن‌های رבעه (چندجلدی) گرفته تا قرآن‌های جامع (تک‌جلدی) از نسخه‌های پوستی کهن تا نسخه‌های کاغذی و از خط کوفی شرقی تا خط نسخ کهن و محقق، همگی در این مجموعه حضور دارند. این تنوع نشان‌دهنده غنای فرهنگی و هنری دوره غزنویان و اهمیت آن در تاریخ هنر اسلامی است.

لبخندق در ادامه گفت‌وگو با اشاره به این هم‌افزایی کم‌نظیر گفت: این کار محصول هم‌افزایی واقعی مجموعه‌های علمی کشور است. بیش از ۲۰ مرکز برجسته دانشگاهی، پژوهشگاهی و حوزوی در شکل‌گیری و خروجی این اثر نقش مستقیم داشتند. اساتید، پژوهشگران و دانش آموختگان دانشگاه‌های بزرگی چون دانشگاه تهران به‌ویژه دانشکده‌های علوم اجتماعی و علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق(ع)، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، دانشگاه باقرالعلوم(ع) قم، جامعه المصطفی(ص)، دانشگاه علامه طباطبایی(ره)، دانشگاه الزهرا(س)، دانشگاه شاهد، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشگاه شیراز، دانشگاه سوره و پژوهشگاه‌هایی چون پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه، پژوهشگاه فرهنگ و علوم اسلامی، پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی و برخی دیگر از مراکز حوزوی و دانشگاهی در این پروژه مشارکت داشتند.

■ **هم‌افزایی کم‌نظیر بیش از ۲۰ مرکز علمی، پژوهشی و حوزوی کشور**

یکی از برجسته‌ترین ویژگی‌های این رویداد و کتاب حاصل از آن، گستردگی شبکه نخبگانی و مشارکت بی‌سابقه مراکز علمی کشور در خلق آن است. دکتر

در ادامه نشر نفایس رضوی، یکی دیگر از آثار نفیس هنری موجود در کتابخانه آستان قدس رضوی بررسی شد

منتخب قرآن‌های دوره غزنوی در یک نگاه

یافته‌است.

■ **نیشابور و غزنه؛ دو مرکز فرهنگی**

نویسنده و مترجم متن این کتاب کاتالوگ، مهدی صحرادر است. براساس مطلبی که در قسمت مقدمه آن با عنوان «نیشابور و غزنه، دو مرکز فرهنگی» چاپ شده، در دوره اول حکومت غزنویان، مرکز فرهنگی فعال این سلسله، نیشابور بود. نیشابور که در پی شکوفایی دوره سامانیان به یکی از مهم‌ترین کانون‌های علمی و فرهنگی جهان اسلام تبدیل شده بود، مرکز گردهمایی علمای دینی، دانشمندان، ادیبان و هنرمندان مختلف بود. هر یک از این طبقات، سنت‌های مخصوص به خود را در کتابت و کتاب‌آرایی داشتند که تنوع و غنای هنری قابل توجهی را در نسخه‌پردازی این دوره به وجود آورده‌است.

در ادامه این مطلب می‌خوانیم: یکی از مهم‌ترین طبقات در تولید نسخه‌های خطی «وراقان و قرآن‌نگاران حرفه‌ای» بودند. این گروه با گرایش عمیق به سنت‌های کهن قرآن‌نویسی، آثار خود را به قلم کوفی شرقی و تذهیبی نزدیک به تذهیب قرن سوم هجری قمری آماده می‌کردند. استفاده از پوست در نوشتن و انتشار قرآن‌های این طبقه یکی از وجوه بارز آنان است. این انتخاب سبک و مواد، نشان‌دهنده التزام این گروه به سنت‌های کهن تر و تلاش آنان برای حفظ اصالت هنری است. نسخه‌های این گروه معمولاً به قلم کوفی شرقی و تذهیب ساده اما دقیق همراه با بر فراوان بود.

با ادامه مطالعه این متن به این موضوع برمی‌خوریم که علما و ادیبان که بخش بزرگی از تولیدکنندگان نسخه‌های خطی را تشکیل می‌دادند، شیوه متفاوتی در قرآن‌نویسی داشتند. آنان با خطی مستدیر و خوانا اما بی‌قاعده و تذهیبی مختصر، قرآن‌های رבעه (چندجلدی) برای وقف بر اماکن زیارتی مانند حرم مطهر امام رضا(ع) را تهیه می‌کردند.

در این متن همچنین به طبقه دبیران و گروه دیگر یعنی خوشنویسان هم در زمینه کتابت و تهیه قرآن اشاره شده است. دبیران که در دستگاه‌های دیوانی مشغول به کار بودند، مرتبه اجتماعی بالایی در جامعه داشتند. این موقعیت اجتماعی و تسلط آنان بر هنر خوشنویسی موجب شد برخی از آنان به تولید نسخه‌های قرآنی بپردازند. ابوالقاسم کثیر و ابوالحسن عراقی دو تن از این افراد هستند که نسخه‌هایی را به خط خود برای وقف بر حرم مطهر امام رضا(ع) تهیه کردند.

گروه دیگر، خوشنویسان حرفه‌ای بودند که اگر چه اطلاعات زیادی از آنان در دست نیست، اما سبکی مخصوص در تولید نسخه‌های قرآنی داشتند. قرآن‌های جامع تک‌جلدی در اندازه کوچک و خط خفی نسخ به همراه سبک ویژه‌ای در تذهیب صفحات افتتاح از خصایص آن‌هاست.

■ **تحول سبک‌های هنری؛ از نیشابور به غزنه**

از دیگر مطالب مندرج در این متن، تحول در سبک‌های

خبر

در گفت‌وگو با مدیر مدرسه نسخه‌شناسی و تصحیح متون دارالعلم تأکید شد

هدف‌گذاری دارالعلم برای احیای تراث شیعی با تربیت نسخه‌شناسان برجسته

مدیر نخستین دوره «مدرسه نسخه‌شناسی و تصحیح متون دارالعلم» بر هدف‌گذاری این مدرسه در مسیر احیای تراث شیعی با تربیت طلاب فاضل در حوزه نسخه‌شناسی و تصحیح متون، تأکید کرد.

به گزارش آستان‌نیوز، چهارمین اعتکاف علمی «دارالعلم» ویژه طلاب و فضایی جوان به‌زودی با مشارکت آستان قدس رضوی و حوزه علمیه خراسان در محل «مدرسه علمیه میرزا جعفر» در حرم مطهر رضوی برگزار خواهد شد. این دوره علمی شامل هفت مدرسه تخصصی می‌شود که تأیستان امسال برای نخستین بار شاهد برپایی دوره «مدرسه نسخه‌شناسی و تصحیح متون» در آن خواهیم بود. به گفته کارشناسان این حوزه، نسخ خطی یکی از بهترین مشخصه‌ها برای معرفی اصالت پیشینه فرهنگ کشورهاست. از این رو تربیت نسخه‌شناسان برای احیا، تأیید سندیّت و صحت نوشته‌های نسخ خطی به‌ویژه در حوزه علوم انسانی بیشتر اثبات می‌شود.

در ادامه، توضیحات رضاعتلی ایزانلو، مدیر مخطوطات سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی را که مدیریت مدرسه نسخه‌شناسی و تصحیح متون دارالعلم را برعهده دارد، می‌خوانیم.

■ **رسالت اصلی دارالعلم**

مدیر مدرسه نسخه‌شناسی و تصحیح متون دارالعلم می‌گوید: هویت و رسالت اصلی دارالعلم، پرداختن به موضوعات روز با نگاه مسئله‌محوری و کاربردی و همچنین پاسخ عالمانه به این مسائل با بهره‌گیری از برجسته‌ترین استادان حوزه و دانشگاه است. وی ادامه می‌دهد: ارتقای سطح علمی طلاب و تربیت نیروی انسانی متخصص در عرصه مطالعات اسلامی انسانی، از دیگر رسالت‌های دارالعلم به شمار می‌آید. درواقع، اعتکاف علمی و معنوی در جوار بارگاه قدسی عالم آل‌محمد(ع) فرصتی ارزشمند برای طلاب و استادان است.

■ **ویژگی‌های علمی دارالعلم**

ایزانلو درباره ویژگی‌های برجسته علمی دارالعلم نیز بیان می‌کند: توان‌آمن بودن رویکرد نظری و مهارتی، بهره‌گیری از بهترین استادان حوزه و دانشگاه کشور، رویکرد ملی و فرااستانی در گزینش استادان و طلاب، نگاه و رویکرد مسئله‌محوری در انتخاب سرفصل‌های درسی و فضای معنوی و علمی این دوره‌ها در جوار بارگاه ملکوتی حضرت رضا(ع) از جمله این ویژگی‌هاست.

از وی درباره اهمیت گستردگی علمی دارالعلم و مدرسه‌های وابسته به آن نیز می‌پرسیم که پاسخ می‌دهد: بی‌تردید، تنوع در مطالعات اسلامی و انسانی موجب می‌شود علاقه‌مندان بسیاری جذب و تربیت شوند.

■ **ارائه ۱۵ سرفصل درسی**

در ادامه، ایزانلو درخصوص کیفیت درس‌ها در مدرسه نسخه‌شناسی و تصحیح متون عنوان می‌کند: در این مدرسه دارالعلم، بیشتر درس‌ها مهارتی و عملی هستند تا نظری. همچنین به دلیل تنوع موضوعی و مهارتی در این مدرسه نظیر کتاب‌شناسی، شناخت کاغذ، خط، جلد، انواع آرایه‌های هنری و...، ۱۵ سرفصل در دو حوزه کلان نسخه‌شناسی و تصحیح متون دیده شده‌است.

مدیر مخطوطات آستان قدس رضوی بیان می‌کند: با توجه به کثرت نفایس نسخ خطی در عرصه‌های مختلف علوم اسلامی و انسانی که متأسفانه تاکنون بسیاری از این آثار، تصحیح و چاپ نشده‌است، ضرورت دارد طلاب فاضلی در حوزه نسخه‌شناسی و تصحیح متون تربیت شوند تا به شناسایی و معرفی این تراث در گوشه و کنار مدرسه‌ها و همچنین کتابخانه‌های شخصی پرداخته و مه‌مهر آن‌که به احیای این تراث غنی شیعی کمک کنند.

■ **حضور استادان برجسته کشور**

ایزانلو درباره استادان حاضر در این دوره مدرسه دارالعلم می‌گوید: با توجه به تنوع و تخصصی بودن موضوعات و سرفصل‌های مدرسه نسخه‌شناسی و تصحیح متون، سعی ما بر این بوده که از بهترین استادان صاحب‌نظر حوزه و دانشگاه، متخصص و با تجربه کشوری برای تدریس این سرفصل‌ها بهره‌بریم. وی تصریح می‌کند: البته در مرکز نسخ خطی کتابخانه آستان قدس رضوی استادان بنامی در حوزه نسخه‌شناسی و فهرست‌نویسی نسخ خطی و همچنین در بنیاد پژوهش‌های اسلامی این آستان مقدس، استادان برجسته‌ای در عرصه تصحیح متون حضور دارند، اما در این مدرسه پیگیر بودیم بیشتر از ظرفیت علمی و تخصص دیگر استادان مطرح کشور که در شهرهایی همچون قم، تهران و شیراز فعالیت دارند، استفاده کنیم.

■ **ضرورت ایجاد انگیزه در طلاب**

مدیر مدرسه نسخه‌شناسی و تصحیح متون همچنین می‌گوید: دارالعلم در تلاش است بتواند با برگزاری این مدرسه به طلاب انگیزه و شوق فعالیت در حوزه نسخه‌شناسی و تصحیح تراث اسلامی بدهد و سطح علمی و تربیتی آنان را در این حوزه ارتقا بخشد.

وی ادامه می‌دهد: بنابراین، مدرسه نسخه‌شناسی و تصحیح متون دارالعلم در دو سطح مقدماتی و پیشرفته برگزار می‌شود که امسال شاهد اجرای سطح مقدماتی آن در مشهد خواهیم بود. ایزانلو ابراز امیدواری می‌کند با ارتباط مستمر با استادان و طلاب دوره، سطح پیشرفته و تخصصی این مدرسه در سال آینده برگزار شود.

وی خاطرنشان می‌کند: در این میان، اجرای طرح‌های پژوهشی نسخه‌شناسی و تصحیح متون با استفاده از طلابی که این دوره‌ها را با موفقیت گذرانده باشند، از برنامه‌های آینده این مدرسه محسوب می‌شود.

